

МІНІСТЭРСТВА СЕЛЬСКОЙ ГАСПАДАРКІ
І ХАРЧАВАННЯ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Установа адукацыі
«БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ
АГРАРНЫ ТЭХНІЧНЫ ЁНІВЕРСІТЭТ»

К. А. Шумскі

ТРАДЫЦЫЙНЫЯ ЭКАЛАГІЧНЫЯ ВЕДЫ БЕЛАРУСАЎ У ХІХ ст. – ПАЧАТКУ ХХІ ст.

Манаграфія

МІНСК
БДАТУ
2011

УДК 39:574

Шумскі, К. А. Традыцыйныя экалагічныя веды беларусаў у ХІХ ст. – пачатку ХХІ ст. : манаграфія / К. А. Шумскі. – Мінск : БДАТУ, 2011. – 192 с. ISBN 978-985-519-432-4.

Упершыню ў айчынай гістарычнай і этналагічнай навукх праведзена ўсебаковае даследаванне традыцыйных экалагічных ведаў беларусаў: вызначаны месца і роля ведаў аб навакольнай прыродзе ў культуры беларускага этнасу, яго традыцыйным светапоглядзе, абгрунтаваны экалагічная значнасць і мэтазгоднасць практычнага выкарыстання рацыянальнай часткі народных ведаў аб прыродзе на сучасным этапе.

Для шырокага кола спецыялістаў у вобласці гуманітарных навук, экалагічнай адукацыі і экалагічнага выхавання, аграэкалогіі, выкладчыкаў і студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў, для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй і культурай Беларусі.

Бібліягр.: 358 назв.

Рэкамендавана да друку навукова-тэхнічным саветам
Установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт».
Праатакол № 1 ад 19 лютага 2010 г.

Навуковы рэдактар – кандыдат філасофскіх навук, дацэнт кафедры
філасофіі і гісторыі Установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны аграрны
тэхнічны ўніверсітэт» *І. Г. Падпорын*

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук, дацэнт, вучоны сакратар
ДНУ «Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы
НАН Беларусі» *А. В. Гурко*;

доктар гістарычных навук, прафесар кафедры філасофскіх вучэнняў
Установы адукацыі «Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт»
І. П. Корзун

ISBN 978-985-519-432-4

© БДАТУ, 2011

ЗМЕСТ

Уводзіны.....	4
1. Экалагічныя веды як феномен традыцыйнай культуры.....	12
1.1. Спецыфіка пазнавальнай дзейнасці прадстаўнікоў традыцыйнай культуры	12
1.2. Экалагічныя веды ў сістэме традыцыйных народных ведаў	22
2. Традыцыйныя веды беларусаў аб раслінным свеце	36
2.1. Народныя веды аб культурных раслінах і іх прымяненне ў традыцыйным земляробстве	36
2.2. Веды аб дзікарослых раслінах у народнай культуры.....	52
3. Традыцыйныя веды беларусаў аб жывёльным свеце ...	63
3.1. Народныя веды аб свойскіх жывёлах і іх прымяненне ў традыцыйнай жывёлагадоўлі.....	63
3.2. Уяўленні аб дзікіх жывёлах і іх месца і роля ў народным светапоглядзе	73
4. Традыцыйныя веды беларусаў аб сродках прадказання мясцовага надвор'я	83
4.1. Спосабы прагназавання надвор'я на кароткія прамежкі часу	83
4.2. Спробы прадказання надвор'я на працяглыя прамежкі часу	92
4.3. Вызначэнне ўплыву ўмоў надвор'я на будучы ўраджай	102
Заклучэнне	110
Літаратура	114
Дадатак	141

УВОДЗІНЫ

У нашыя дні, калі адной з характэрных рысаў навуковага прагрэсу з'яўляецца збліжэнне прыродазнаўчых і гуманітарных навук, усё больш праяўляецца імкненне даследчыкаў выявіць некаторыя агульныя заканамернасці ўзаемадзеяння прыродных і сацыяльных фактараў у гістарычным працэсе. Адной з важнейшых асаблівасцяў развіцця этналогіі ў другой палове ХХ ст. было фарміраванне ў ёй асобнага навуковага накірунку, які атрымаў назву «этнічная экалогія» (у замежнай навуковай традыцыі ёй адпавядае такая этналагічная субдысцыпліна, як «экалагічная антрапалогія»).

Этнічная экалогія сфарміравалася на мяжы этналогіі і экалогіі чалавека (сацыяльнай экалогіі) і мае зоны перакрывавання з этнагеаграфіяй, этнічнай дэмаграфіяй і этнічнай антрапалогіяй. Ставячы ў цэнтр сваёй увагі вывучэнне ўзаемадзеяння жывых арганізмаў і асяроддзя, этнічная экалогія, як і ўся сацыяльная экалогія, улічвае асаблівасці чалавека як сацыяльна-біялагічнай істоты, перш за ўсё, вядучую ролю сацыяльных фактараў у фарміраванні этнапапуляцыйных груп; спецыфіку культуры, якая з'яўляецца асноўным сродкам пазабіялагічнай адаптацыі да асяроддзя пражывання; вялізнае значэнне гаспадарчай дзейнасці ў жыццезабеспячэнні чалавечых калектываў і ва ўсё ўзрастаючым пераўтваральным уплыве іх на прыроду. На сучасным этапе ў задачы этнічнай экалогіі ўключаецца комплекснае вывучэнне асаблівасцей традыцыйных сістэм жыццезабеспячэння этнічных супольнасцей у прыродных і сацыяльна-культурных умовах іх існавання, а таксама ўплыву гістарычна сфарміраваных экалагічных узаемасувязей на здароўе людзей; вывучэнне выкарыстання этнасамі прыроднага асяроддзя і іх уздзеяння на гэтае асяроддзе, на заканамернасці фарміравання і функцыянавання экасістэм [337, с. 92–94]. Да таго ж, этнічная экалогія займаецца вывучэннем умоў і шляхоў гарманізацыі адносінаў этнасу з асяроддзем пражывання, як прыродным, так і сацыяльным.

У аснове тэарэтычных поглядаў прадстаўнікоў этнічнай экалогіі на праблему сувязей грамадства і прыроднага асяроддзя ляжыць палажэнне аб іх двухбаковай накіраванасці, г. зн. прызнаецца уплыў як культуры на асяроддзе, так і асяроддзя на культуру. Узаемадзеянне гэтых феноменаў разглядаецца ў рамках адзінага, сістэмна арганізаванага цэлага і раскрываецца праз паняцце культурнай адаптацыі, у якім культура інтэрпрэтуецца як спецыфічны адапцыйны механізм чалавечай дзейнасці.